

แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกประดับ : กรณีศึกษากำนันหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาฉ่ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

Guidelines for the development of pearl decorated carft occupational group,
Ban Nonglad, moo 4, Thonnalab sub-district, Ban dung district, Udonthani province

ชุตินธร บำรุงศักดิ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินงาน และการบริหารจัดการของกลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด 2) วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาในการดำเนินงาน และ 3) การหาข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาฉ่ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ สมาชิกกลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด จำนวน 6 คน กลุ่มบุคคลที่รับผลิตภัณฑ์มุกประดับไปจำหน่าย จำนวน 5 คน และตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาฉ่ำ จำนวน 4 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาฉ่ำ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล นักพัฒนาชุมชน และเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย จากผู้ให้ข้อมูลทั้งสามกลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อหาข้อสรุป

ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด ขาดการมีหลักการบริหารจัดการที่ดี การบริหารไม่มีการยึดหลักของกฎระเบียบ มีการบริหารงานไม่โปร่งใส สมาชิกกลุ่มส่วนมากไม่ให้ความสำคัญในการเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มขาดการมีส่วนร่วมในการระดมทุนและเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มมีน้อย ผลิตภัณฑ์ไม่มีรูปแบบที่แปลกใหม่ ขาดการออกแบบของผลิตภัณฑ์ ไม่สามารถทำการผลิตให้ทันต่อความต้องการของลูกค้าได้ทันหากมีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์เป็นจำนวนมากๆ ตลาดในการรองรับผลิตภัณฑ์มีน้อย 2) มีสาเหตุของปัญหามากจากสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในการรวมเป็นกลุ่ม ทำให้ไม่สนใจหรือไม่ตั้งใจในการรับฟัง ในการรับรู้หรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่ม ขาดการประสานงาน ขาดการระดมทุนภายในกลุ่ม ไม่มีการเขียนแผนการใช้เงิน ไม่มีการสำรองวัตถุดิบไว้ใช้ในเวลาที่มีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์เข้ามาทีละมากๆ ไม่มีการวางแผนการตลาดก่อนการดำเนินการ ไม่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ตามสื่อต่างๆ ทำให้บุคคลทั่วไปไม่ทราบแหล่งจัดจำหน่าย ขาดการสร้างเครือข่ายการค้ากับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกัน 3) แนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพควรที่จะมีการยึดหลักตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด ควรจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การบรรจุหีบห่อที่เป็นมาตรฐาน หรือการจัดทำบัญชีเบื้องต้น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้แก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์ ควรมีการหาตลาดมารองรับในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์มากขึ้น และจัดหาแหล่งเงินทุนโดยการขอสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: กลุ่มอาชีพ แนวทางการพัฒนา มุกประดับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹ นักศึกษา หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the cooperating condition and the management of pearl decorated craft occupational group of Ban Nonglad Village, 2) to analyze the causes of the problem, and 3) to find the way to improve the development of pearl decorated craft occupational group, Ban Nonglad Moo 4, Thonnalab Sub-district, Bandung District, Udonthani Province. The target groups were 6 members from pearl decorated craft occupational group of Ban Nonglad Village, 5 people who bought the pearl products for selling, and 4 people from Thonnalab Sub-district Administrative Organization who were Chief Executive of Thonnalab Sub-district Administrative Organization, Chief Administrator of Thonnalab Sub-district Administrative Organization, Community Developer, and Policy and Plan Analyzed officer. The tool of the study was in-depth interviews and semi-group conversation. All information given from the three groups was analyzed and concluded.

The results of the study were 1) the operation of pearl decorated craft occupational group of Ban Nonglad Village was inefficient and was not based on the rule and transparency. Most of the members did not pay their attention in participation of monthly meeting in their group; The group members lacked of the participation in gathering fund and the circular fund was not enough, the products was out of date in appearance and design, and the producing was not in time and matched with the demand of the customers when they ordered in the large amount ; 2) there were not enough markets for the products, so they wanted any support from other organizations such as Thonnalab Sub-district Administrative Organization, Bandung District Community Developing Office, Udonthani Province Administrative Organization and others so far ; 3) guidelines for the development for the occupational group should be strict with the rule of the group, there should set some trainings for the members with the product design, standard packaging, or accounting management in order to improve their knowledge and they could adapt with their products; and more markets for the products and some fund resources should be provided by the support of the state agency and others.

Keywords: occupational group, guidelines for the development, pearl decorated, carft, local wisdom

ความเป็นมาของปัญหา

การดำเนินงานกลุ่มอาชีพเป็นกลไกในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานรากภายในชุมชนที่เป็นผลมาจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในกลุ่มคนในชุมชน (ประเวศ วะสี, 2541) ซึ่งกลุ่มทำมุกประดับ

ชุมชนบ้านหนองลาด ตำบลถ่อนนาถั่ว อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี เป็นกลุ่มอาชีพหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาถั่ว โดยมีประธานกลุ่มคือ นายธนวินทร์ กองทุ่งมน โดยมีเป้าหมายในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากรายได้หลักคือรายได้

จากการทำการเกษตรกรรม และเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมในการทำงาน หัตถกรรมมุกประดับของชุมชนไว้ ซึ่งการรวมกลุ่มทำงานหัตถกรรมมุกประดับนี้สามารถสื่อสารถึงศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นถิ่น (สำนักช่างสิบหมู่, 2553) โดยกลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกประดับเริ่มรวมตัวกันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เริ่มต้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลก่อนนาลับ ตำบลก่อนนาลับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณจำนวน 20,000 บาท ในการสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆในการผลิต รวมถึงการจัดสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์มุกประดับในชุมชน นอกจากนี้ยังได้มีการนำโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำมุกประดับบรรจุไว้ในแผนพัฒนา 3 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลก่อนนาลับ เพื่อให้มีการพัฒนา และอนุรักษ์งานหัตถกรรมในสาขานี้ไว้ให้ลูกหลานต่อไปในอนาคต แต่ในปัจจุบันทางกลุ่มอาชีพได้ประสบปัญหาการดำเนินงานของกลุ่ม เช่น การตลาดออกของสมาชิก ทำให้การผลิตงานหัตถกรรมมุกประดับไม่ต่อเนื่อง สมาชิกขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกลุ่ม การไม่ต่อเนื่องของการบริหารงาน ไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังแสดงในภาพที่ 1 และจากการที่การทำงานหัตถกรรมมุกประดับเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ ความอดทน ความละเอียดในการทำงานมากทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญต่อการทำมุกประดับ จึงทำให้การผลิตมุกประดับน้อยลง ปัญหานี้จะส่งผลต่อเนื่องไปสู่เรื่องการสืบทอดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจทำให้การทำงานหัตถกรรมมุกประดับในชุมชนบ้านหนองลาดหมดไป ถ้าหากว่าไม่มีการส่งเสริมและพัฒนาในกลุ่มอาชีพนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลก่อนนาลับ, 2557)

ภาพที่ 1 การขึ้นรูปเพื่อทำผลิตภัณฑ์มุกประดับ และรูปแบบลวดลายของผลิตภัณฑ์

จากพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 มาตราที่ 66 ได้กำหนดให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภารกิจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลจึงมีขอบข่ายงานที่กว้างขวาง และพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 มาตรา 67 (6) กำหนดให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขต อบต. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ นอกจากนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลอาจจัดทำกิจการในเขต อบต.และ มาตรา 68 (7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร ดังนั้นจะเห็นได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน และผู้พิการ รวมถึงบำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร และนอกอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลยังต้องมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ

ภารกิจของนโยบายรัฐบาล เพื่อให้การพัฒนาประเทศ มีความเป็นเอกภาพ มีความมั่นคง รวมทั้งเป็นการแบ่งเบาภาระจากรัฐบาลกลางโดยเฉพาะการสนองนโยบาย ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการสร้างชุมชนเข้มแข็ง (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2546)

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกประดับ : กรณีศึกษานานองลาดหมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี จะเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ทราบสภาพปัญหาและความต้องการการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกประดับ เพื่อนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพในการทำงาน หัตถกรรมมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด ให้สอดคล้องกับความต้องการ และปัญหาของกลุ่มที่ประสบอยู่ อีกทั้งเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิผลทั้งในเชิงการส่งเสริมอาชีพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป (มาตรฐานการส่งเสริมอาชีพ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น; ม.ป.ป.)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการของกลุ่มอาชีพมุกประดับบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพมุกประดับบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพมุกประดับบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ดำเนินการ พื้นที่ที่ใช้ดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ พื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านหนองลาด ภายในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการศึกษานี้ได้แก่ สมาชิกกลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด จำนวน 6 คน กลุ่มบุคคลที่รับผลิตภัณฑ์มุกประดับไปจำหน่ายจำนวน 5 คน และ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาถ้ำ จำนวน 4 คน รวมเป็นทั้งหมด 15 คน โดยทำการศึกษาจากประชากรทั้งหมด

แหล่งข้อมูล ได้แก่ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำงานหัตถกรรมมุกประดับ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538) 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยวิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม กับสมาชิกกลุ่มอาชีพ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ทำการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) จำนวน 5 ข้อ ประกอบด้วย สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และตำแหน่ง

ส่วนที่ 2 เป็นการสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด กลุ่มบุคคลที่รับผลิตภัณฑ์มุกประดับไปจำหน่าย และ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาถ้ำ ที่มี

แนวทางการพัฒนาอาชีพการทำมุกประดับ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด (Open ended questions)

ส่วนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพทำมุกประดับ ของสมาชิกกลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด กลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบระดับไปจำหน่ายและตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลก่อนหน้า มีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด (Open ended questions)

การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) มีการจัดการสนทนาเป็นกลุ่มๆ เฉพาะสมาชิกกลุ่มทำมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาดตั้งแต่ 3-6 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field research) มีรายละเอียดดังนี้

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานหัตถกรรมมุกประดับ ข้อมูลพื้นฐานทางสังคม และบริบทของชุมชนบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลก่อนนาถ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ในห้องสมุดหน่วยงานราชการ สอบถามจากผู้รู้และอินเทอร์เน็ต

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field research) โดยวิธีการดังนี้ การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้รูปแบบในการสัมภาษณ์ 2 รูปแบบ คือ 1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) 2) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้

การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ซึ่งใช้วิธีการจัดในสมุดบันทึกตามเหตุการณ์ที่สังเกตได้ และการสนทนากลุ่มระหว่างผู้ศึกษา เพื่อเป็นการประเมินครั้งสุดท้ายก่อนสรุปผลการวิจัย และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อให้ทราบถึงสภาพการดำเนินงาน และปัญหาของการบริหารจัดการของกลุ่มอาชีพมุกประดับ หาสาเหตุของปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพมุกประดับ และเสนอแนะแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพมุกประดับ ส่วนข้อมูลส่วนบุคคลใช้สถิติเชิงพรรณนาอันได้แก่ ความถี่ และร้อยละในการวิเคราะห์ข้อมูล (ประชาสรรค์ แสนภักดี, 2552)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพการดำเนินงาน และการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด ตำบลก่อนนาถ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี พบว่า มีปัญหาและอุปสรรค ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกประดับชุมชนบ้านหนองลาด ดังนี้

1.1 ด้านการบริหารกลุ่ม พบว่าการบริหารงานกลุ่มไม่ยึดหลักตามกฎระเบียบ การบริหารงานไม่โปร่งใส ในส่วนของคณะกรรมการยังขาดความรู้ความชำนาญในการบริหารจัดการกลุ่ม ขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ขาดการประสานงาน กรรมการบางท่านมีหน้าที่ในสังคมหลายตำแหน่ง จึงทำให้ไม่มีเวลาในการประชุมกลุ่ม และในการบริหารกลุ่มยังพบว่าขาดหลักการบริหารจัดการที่ดี การบริหารที่ไม่ยึดหลักตามกฎระเบียบการบริหารงานไม่โปร่งภายในกลุ่ม

1.2 ด้านการลงทุน พบว่ากรรมการและสมาชิกขาดการมีส่วนร่วมในการระดมทุน และเงินทุนมีน้อยไม่เพียงพอต่อการผลิต

1.3 ด้านการผลิต พบว่าในบางครั้งก็มีการผลิตสินค้าส่งไม่ทันต่อความต้องการของตลาด เพราะในบางครั้งการสั่งสินค้าในปริมาณที่มาก ๆ แต่ไม่มีแรงงานเพียงพอในการผลิต ก็จะทำให้การผลิตสินค้าหยุดชะงัก รวมถึงการไม่มีการวางแผนในการสำรองวัตถุดิบในการผลิต

1.4 ด้านการตลาด พบว่าตลาดรองรับสินค้ามีน้อยสินค้ามีรูปแบบน้อยขาดการออกแบบที่ทันสมัยทางกลุ่มไม่มีการส่งเสริมให้ผลผลิตของสมาชิกมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของตลาด และเพียงพอต่อความต้องการของตลาด

1.5 ด้านการเงินพบว่า กรรมการและสมาชิกขาดการมีส่วนร่วมในการระดมทุนและเงินทุนมีน้อยไม่เพียงพอต่อการผลิตควรหาแหล่งเงินทุนโดยการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อขยายกำลังการผลิต

1.6 ด้านอื่นๆ พบว่าผลิตภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐานเป็นการผลิตภายในครอบครัวไม่เน้นอุตสาหกรรมสินค้าผลิตไม่ทันกับความต้องการของผู้บริโภคในบางครั้ง ไม่มีการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์มากเท่าที่ควร

2. วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพมุขระดับชุมชนบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาถับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี พบว่า กลุ่มอาชีพมุขระดับชุมชนบ้านหนองลาด มีสาเหตุของปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพ ในด้านต่างๆ ดังนี้

2.1 ด้านการบริหารกลุ่ม พบว่าสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในการรวมเป็นกลุ่ม ทำให้ไม่สนใจหรือไม่ตั้งใจในการรับฟัง ในการรับรู้หรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่ม ไม่ให้ความสนใจในการเข้าร่วมประชุมรับฟังข้อมูลข่าวสาร หรือข้อคิดเห็นต่างๆ ของทางกลุ่ม

สำหรับในส่วนของผู้บริหารกลุ่ม ก็ยังขาดความรู้ความชำนาญในการบริหารจัดการกลุ่ม ขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ขาดการประสานงาน ซึ่งสาเหตุของปัญหาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาของการดำเนินงานเกี่ยวกับความเข้มแข็งของกลุ่ม

2.2 ด้านการลงทุน พบว่ากรรมการและสมาชิกขาดการมีส่วนร่วมในการระดมทุน ทำให้เงินทุนมีน้อยไม่เพียงพอต่อการหมุนเวียนในการลงทุนของกลุ่ม ทำให้กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนน้อยไม่เพียงพอในการซื้อวัตถุดิบในการผลิตหากมีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์กลุ่มเป็นประจำเป็นจำนวนมาก

2.3 ด้านการผลิต พบว่า วัตถุดิบในการผลิตขาดแคลน เช่น เปลือกหอยกาบน้ำจืด ซึ่งถือว่าเป็นวัตถุดิบหลักๆ ในการผลิตไม่สามารถหาวัตถุดิบอื่นมาทดแทนได้ ซึ่งในบางครั้งทางกลุ่มไม่มีการวางแผนการสำรองวัตถุดิบ ที่ใช้ในการผลิตทำให้ไม่สามารถผลิตขึ้นงาน หรือผลิตภัณฑ์ได้ทันตามคำสั่งซื้อของลูกค้าได้อีกปัญหาหนึ่งคือ ปัญหาด้านแรงงานโดยในบางครั้งมีการสั่งสินค้ามาในปริมาณมาก ๆ ก็จะไม่สามารถผลิตได้ทันเพราะขาดแคลนแรงงาน เพราะแรงงานที่รวมกลุ่มเป็นกลุ่มอาชีพก็ไม่มีมาก

2.4 ด้านการตลาด พบว่าทางกลุ่มไม่มีการวางแผนการตลาดก่อนการดำเนินการ เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ สินค้ามีรูปแบบน้อย ขาดการออกแบบที่ทันสมัย ไม่มีการใช้เครื่องหมายการค้าหรือตราสัญลักษณ์ ไม่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ตามสื่อต่างๆ ทำให้บุคคลทั่วไปไม่ทราบแหล่งจัดจำหน่ายหรือแหล่งผลิต ผลิตภัณฑ์กลุ่มระดับ มากเท่าที่ควร

2.5 ด้านการเงิน พบว่า ทางกลุ่มอาชีพไม่มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ไม่เขียนแผนการใช้จ่ายเงินไม่มีการหาแหล่งเงินทุนเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ สมาชิกกลุ่มขาดการ

มีส่วนร่วมในการระดมทุนและเงินทุนหมุนเวียนมีน้อย ไม่เพียงพอต่อการผลิตในบางครั้ง

2.6 ด้านอื่นๆ พบว่าไม่มีการสร้างเครือข่ายการค้ากับกลุ่มอาชีพที่ทำสินค้าประเภทเดียวกัน หรือสินค้าอื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องกัน เพื่อเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ในทางสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น รวมทั้งระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งจะทำให้กลุ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น

3. การศึกษาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพมุขระดับชุมชนบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาฉับ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี สำหรับแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุขระดับชุมชนบ้านหนองลาด มีดังนี้

3.1 ด้านการดำเนินงาน ควรยึดหลักตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด และให้เป็นไปตามแบบแผน ควรมีการบริหารงานด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ จากสมาชิกในกลุ่มและบุคคลภายนอก จัดให้มีการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์

3.2 ด้านการลงทุน ควรหาแหล่งเงินทุนโดยการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาฉับ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี เป็นต้น เพื่อขยายกำลังการผลิต และควรที่จะคิดดอกเบี้ยเงินกู้กับสมาชิกอาจจะคิดดอกเบี้ยในราคาถูก เพื่อเป็นการระดมเงินทุนให้แก่กลุ่มอาชีพ

3.3 ด้านการผลิต ควรให้ความรู้แก่สมาชิกในกลุ่มในเรื่องการผลิตผลิตภัณฑ์ มีการวางแผนการใช้วัตถุดิบในการผลิตได้อย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิต และต้องตรวจสอบความต้องการของลูกค้าที่มีต่อผลิตภัณฑ์อยู่เสมอ

3.4 ด้านการตลาด ควรจัดให้มีวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญในการออกแบบ ลวดลาย บรรจุภัณฑ์ มาให้ความรู้เพื่อความหลากหลายของสินค้าและรูปแบบ ควรเน้นให้มีการหาแหล่งจำหน่าย หรือตลาดเพิ่มมากขึ้นจากเดิม มีการส่งเสริมให้โฆษณาประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ตามสื่อต่างๆ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักมากขึ้น

3.5 ด้านการเงิน ต้องมีการวางแผนด้านการเงิน มีการเขียนแผนการใช้จ่ายเงินและให้ปฏิบัติตามแผนอย่างเคร่งครัด ควรหาแหล่งเงินทุนเพิ่มจากหน่วยงานของทางราชการ ที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายกำลังการผลิต และหน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมในทุกรูปแบบ เช่น ในด้านงบประมาณ ด้านการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.6 ด้านอื่นๆ หน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น สถานที่จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่ายการค้ากับกลุ่มอาชีพอื่นที่ทำสินค้าประเภทเดียวกัน หรือใกล้เคียง เพื่อให้เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์สินค้า หรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม มีการสนับสนุนงบประมาณ ในการจ้างผู้ชำนาญมาให้ความรู้ ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ออกแบบลวดลาย ให้มีความทันสมัย แต่คงความเป็นเอกลักษณ์ของงานมุขระดับไว้

จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ของกลุ่มอาชีพทำงานหัตถกรรมมุขระดับชุมชนหนองลาด เพื่อให้กลุ่มอาชีพได้รับการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาที่ได้รับการเสนอแนะมา ผู้ศึกษาจึงได้เสนอโครงการ จำนวน 3 โครงการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุขระดับชุมชนหนองลาด อย่างยั่งยืนและถาวร โดยมีการจัดทำโครงการพัฒนาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุขระดับชุมชนหนองลาด ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงโครงการเพื่อการพัฒนากลุ่มอาชีพงานหัตถกรรมมุกระดับชุมชนหนองลาด

ชื่อโครงการ	ระยะเวลา	งบประมาณ
1. โครงการฝึกอบรมการจัดทำบัญชี	เดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2559	20,000 บาท
2. โครงการอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกลุ่มอาชีพมุระดับบ้านหนองลาด ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ประจำปีงบประมาณ 2559	วันที่ 19 – 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559	30,000 บาท
3. โครงการฝึกอบรมการออกแบบผลิตภัณฑ์	วันที่ 17 – 21 มกราคม พ.ศ. 2559	20,000 บาท

อภิปรายผล

ผลการดำเนินงาน และแนวทางการพัฒนาอาชีพกลุ่มทำมุกระดับชุมชนบ้านหนองลาด หมู่ที่ 4 ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี พบว่าสมาชิกมีความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่มเพราะต้องการการมีรายได้เพิ่มมากที่สุด ลำดับรองลงมาคือต้องการการมีส่วนร่วม และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ในส่วนของการทำงานกลุ่มไม่สามารถทำให้การทำงานบรรลุเป้าหมายได้ เพราะกลุ่มไม่แข็งแรง สอดคล้องกับพีริลลิตี คำนวนคิลปี (2546) ที่ให้ความหมายว่า การบริหารจัดการคือการทำให้งานต่างๆ ลุล่วงหรือสำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นเป็นผู้ทำ โดยผู้ที่เป็นผู้บริหารจะมีบทบาทเป็นเพียงหัวหน้าหรือผู้นำกลุ่มคนที่จะดำเนินการจัดระเบียบเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด พร้อมทั้งสามารถกระตุ้นและชี้แนะให้สมาชิกทุกคนร่วมมือกันทำงานเพื่อความสำเร็จขององค์กรหรือกลุ่มคณะ

ส่วนในเรื่องการได้รับประโยชน์จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม ส่วนใหญ่เห็นว่า ได้รับความรู้ มีรายได้เพิ่ม และได้รู้จักเพื่อนมีสังคมมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดส่งเสริมเยาวชนให้มีความสนใจที่จะสืบสานต่อในงานการอาชีพให้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ มัณฑนา ขำหาญ (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนท้องถิ่นที่ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่ง

ผลิตภัณฑ์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ด้านบุคลากรปัญหาเกิดจากการรวมกลุ่มคนในการทำงานและค่าจ้างแรงงานตอบแทนมีรายได้ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้แล้วกลุ่มทำงานหัตถกรรมมุกระดับยังพบปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดส่งเสริมเยาวชนให้มีความสนใจที่จะสืบสานต่อในงานการอาชีพให้มากขึ้น ด้านการเงินส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาในด้านเงินทุนหมุนเวียน หากได้รับการสนับสนุนที่จริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอให้กับชุมชนในท้องถิ่น ก็สามารถที่จะพัฒนาการผลิตให้ได้คุณภาพของผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

สถานที่สำหรับการผลิต มีความเหมาะสมกับการดำเนินงาน เนื่องจากกลุ่มมีสถานที่ทำการกลุ่มเป็นของตนเอง ด้านการจำหน่าย กลุ่มมีสถานที่สำหรับจำหน่ายสินค้าอยู่ที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์มุกระดับบ้านหนองลาด ซึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นเหมาะสมสำหรับการดำเนินการกิจกรรมของกลุ่ม

ด้านราคา ราคาของผลิตภัณฑ์เป็นที่พอใจของสมาชิก ซึ่งส่งผลต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับรายได้ สมาชิกมีการลาออกส่งผลให้มีสมาชิกลดลง อีกทั้งไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ความรู้แก่สมาชิกในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพให้เป็นที่ยอมรับและเพียงพอต่อความต้องการของตลาด เพราะ

กำลังการผลิตน้อย เงินทุนไม่พอเพียงต่อปริมาณการผลิตสินค้า การผลิตสินค้าไม่มีการผลิตเพิ่มขึ้นในระยะแรก เพราะสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำ ซึ่งสอดคล้องกับอุดมศักดิ์ วงศ์พันธุ์ (2541) ที่กล่าวว่าธุรกิจชุมชน เป็นธุรกิจที่คนในชุมชนร่วมกันดำเนินการให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยเน้นในเรื่องของการผลิตอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีการใช้แรงงานจากภาคเกษตรกรรม และแรงงานจากครัวเรือนเป็นหลักในการดำเนินงานในกิจกรรมที่มีลักษณะของบุคคลหรือกลุ่มมีการซื้อขายร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน และความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ร่วมกันดำเนินการ

กลุ่มอาชีพมุขประดับชุมชนบ้านหนองลาดได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลถ่อนนาฉับ เกี่ยวกับการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ การจัดศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาในด้านการดำเนินงานของกลุ่ม การปรับปรุงรูปแบบของผลิตภัณฑ์ รวมถึงการได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐที่ให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ การสนับสนุนทางด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านงบประมาณจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน มีเป้าหมายสำคัญเพื่อยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น โดยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเหมาะสมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการดำเนินงาน และปัญหาของการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพพบว่า การบริหารจัดการกลุ่มไม่ยึดหลักกฎระเบียบ มีการบริหารงานที่ไม่โปร่งใส กรรมการและสมาชิกกลุ่มขาดการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมกลุ่ม ในด้านการตลาดมีตลาดรองรับสินค้าน้อย รูปแบบของผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย สถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม่มีผู้ขายประจำ และปัญหาในด้านการเงินทางกลุ่มไม่มีการวางแผนเขียนแผนการใช้จ่ายเงิน ไม่มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างเป็นรูปแบบ และเป็นปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพมุขประดับควรมีการพัฒนามาตรฐานการส่งเสริมกลุ่มอาชีพอย่างเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงของภารกิจที่เกี่ยวข้องกันกับองค์การชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการฝึกอบรมมีการจัดการระบบการเงิน การบัญชีที่ดี มีการออกแบบลดหลายผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยเป็นที่ต้องการของตลาด มีการแสวงหาตลาดเพื่อการจำหน่ายเพิ่มมากขึ้นโดยการสร้างเครือข่ายร่วมกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งในพื้นที่ และต่างพื้นที่ เพื่อเป็นเครือข่ายร่วม และเป็นพันธมิตรทางการค้าร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. กลุ่มอาชีพต้องดำเนินการจัดทำข้อบังคับของกลุ่มโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งจะทำให้ข้อบังคับ หรือระเบียบของกลุ่มได้รับการยอมรับ และเป็นที่น่าเชื่อถือ มีการกำหนดโครงสร้าง และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่มอาชีพไว้ชัดเจน การบริหารจัดการการทำงานของ

คณะกรรมการกลุ่มอาชีพต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้

2. การพัฒนาสมาชิกของกลุ่มอาชีพต้องมีแผนงานในการดำเนินงานไว้ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ต้องมีการจัดสรรงบประมาณบางส่วนเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของสมาชิกภายในกลุ่ม และต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของสมาชิกกลุ่มอาชีพ

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพต้องคำนึงถึงคุณภาพ ตลอดทั้งต้องเป็นที่ต้องการของกลุ่มผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้า

4. การส่งเสริมการตลาดของกลุ่มอาชีพควรมีช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลายอีกทั้งต้องคิดค้นช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ๆ เช่น การจัดจำหน่ายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต การหาช่องทางจำหน่ายไปยังตลาดภายนอกให้มากขึ้น

5. ควรมีการจัดทำเอกสารสำหรับเผยแพร่ความรู้ไว้สำหรับแจกให้ผู้ที่มีความสนใจ หรือบุคคลภายนอกที่มาศึกษาดูงานในแต่ละกลุ่มอาชีพ ในการจัดทำเอกสารควรเป็นเอกสารทางวิชาการ เช่น แผ่นพับ วารสาร แผ่นซีดีรอม เป็นต้น โดยระบุข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม

6. ในการฝึกอบรมและศึกษาดูงานควรให้เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเข้าร่วมฝึกอบรมและศึกษาดูงานด้วย ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงสามารถนำความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ที่ได้รับจากการฝึกอบรม และศึกษาดูงานไปถ่ายทอดให้กับสมาชิกของกลุ่มอาชีพได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการของกลุ่มอาชีพอื่นๆ ตามภูมิภาคนาของอำเภอ จังหวัด ตามหลักสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านศาสนา และด้านวัฒนธรรม

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มผู้บริโภคให้หลากหลายยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาในทางลดต้นทุนการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

ช่างสิบหมู่, สำนัก. (2553). **โครงการสร้างต้นแบบเพื่อจัดทำองค์ความรู้ด้านงานช่างระดับมุก.** กรุงเทพฯ : สำนักช่างสิบหมู่.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). **มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.

ประชาสรรค์ แสนภักดี. (2557). **ฐานข้อมูล E-database.** <<http://www.prachasan.com>> (16 ตุลาคม).

ประเวศ วะสี. (2541). **ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคม และศีลธรรม.** กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.

พิริลธิ์ คำนวนศิลป์. (2546). **การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.

มณฑนา ขำหาญ. (2547). **การศึกษาระบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนท้องถิ่นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.

มาตรฐานการส่งเสริมอาชีพ. (ม.ป.ท.) กรมส่งเสริม
การปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย
จำกัด.

ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กรม. (2546).
พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การ
บริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไข
เพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546. กรุงเทพฯ :
กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

องค์การบริหารส่วนตำบลอ่อนนาค. (2557). แผน
ยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. 2557-2560).
อุดรธานี : องค์การบริหารส่วนตำบลอ่อนนาค.
อุดมศักดิ์ วงศ์พันธุ์. (2541). ศักยภาพของชุมชน
ชนบทในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.